

ХРОНІКА

УДК 617.3-051Нов(477)(045)

DOI: <http://dx.doi.org/10.15674/0030-59872024189-92>

Життя та творчий шлях Миколи Петровича Новаченка (до 125-річчя з дня народження)

М. О. Корж, В. О. Танькут, І. В. Голубєва, М. Д. Рикун

ДУ «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМН України», Харків

В цей ювілейний рік — 125 років з дня народження — в знак глибокої поваги і важливості в історичному аспекті — доцільно згадати про видатного ортопеда-травматолога, вченого та хірурга, талановитого організатора, прекрасного педагога Миколу Петровича Новаченка, доктора медичних наук професора заслуженого діяча науки України члена-кореспондента АМН СРСР.

Микола Петрович народився 17 грудня 1898 р. у с. Буринь Сумської області в родині селянина-середняка. Його батько працював на місцевому цукровому заводі. Початкову освіту Микола Петрович отримав у церковно-приходській школі та школі при цукровому заводі. Потім 8 років він навчався у харківській гімназії, після закінчення якої у 1917 р. вступив до медичного факультету Харківського університету.

У 1922 р. М. П. Новаченко після закінчення університету працював ординатором у 1-му Державному Українському медико-механічному інституті (тепер «Інститут патології хребта та суглобів ім. проф. М. І. Ситенка НАМН України») [1]. У цих стінах відбувалося його становлення як лікаря-хірурга та науковця. Його вчителями були видатні вчені того часу: професор анатомії В. П. Воробйов, засновник вітчизняної ортопедичної травматології проф. К. Ф. Вегнер, відомий харківський дитячий ортопед М. Г. Зеленін, рентгенолог проф. А. Ю. Штерман та інші [2].

В інституті Микола Петрович пройшов шлях від ординатора, старшого асистента до головного лікаря, заступника директора з наукової роботи, а у 1943 р. його очолив [1].

Він брав активну участь у наукових дослідженнях із проблем консервативних і хірургічних методів лікування переломів, особливу увагу приділяв питанням регенерації кісткової тканини, проводив експериментальні дослідження у цьому напрямі, результатами яких були чис-

Рис. 1. Фото М. П. Новаченка

ленні наукові роботи. У грудні 1935 р. рішенням Центральної кваліфікаційної комісії Наркомату охорони здоров'я М. П. Новаченкові було присвоєно вчений ступінь кандидата медичних наук без захисту дисертації [1].

Одним із важливих етапів наукових досліджень М. П. Новаченка були проблемні питання трансплантації — кісткові алотрансплантати, а також процеси їхньої регенерації.

Продовжуючи наукові розробки, М. П. Новаченко довів, що під час пересадки в організм людини кістки, позбавленої періоста і навіть поверхневого компактного шару, у безперіостальному ложі джерелом регенерації стають кровоносні судини людини (рецепієнта) та встановив, що успіх кісткової пластики залежить від наявності у трансплантаті «свіжих» складових частин кістки і, у першу чергу, кісткового мозку. Крім аутопластики, можуть застосовуватися ало- і гетеропластика, а значно кращі результати можна отримати під час трансплантації кістки без періоста [6].

Загалом проблемам регенерації та трансплантації кісткової тканини присвячено 33 наукові праці Миколи Петровича. Його дослідження зі зазначених проблем зробили великий внесок у медичну науку, збагатили її новим знанням про

процеси зрощення кісток, підвели теоретичну базу для розробки нових технологій ало- та аутопластики. У 1940 р. М. П. Новаченко успішно захистив докторську дисертацію на тему «Васкуляризація пересащеної кістки (експериментальне дослідження)», у 1941 р. йому було присвоєне вчене звання професора [1].

Велику увагу Микола Петрович приділяв також проблемам лікування переломів опорно-рухової системи людини. У 1940 р. у світ вийшли його наукові праці — стаття «Апаратура для скелетного витяжіння», а у співавторстві з Ф. О. Ельшберг монографія «Постійне витяжіння», де узагальнено багаторічний досвід інституту щодо лікування хворих із переломами довгих кісток методом скелетного витяжіння. Це був перший вітчизняний навчальний посібник для ортопедів-травматологів, хірургів і середнього медичного персоналу, у якому детально висвітлено показання до скелетного витяжіння, інструментарій та пристрої для застосування цієї методики, а також питання знеболення, техніки накладення як скелетного витяжіння на верхню та нижню кінцівку, так і пов'язки після витяжіння, клейового витяжіння. Ця книга стала настільною для багатьох поколінь ортопедів-травматологів, тому в 1960 р. вона була авторами доповнена і перевидана [7].

Із червня 1941 р., з початком війни, до грудня 1943 р. М. П. Новаченко працював головним хірургом у низці військових шпиталів, де виконував не лише велику лікувальну і педагогічну роботу, але й продовжував наукові дослідження [1]. Він розробив нові оригінальні методики реконструктивно-відновних операцій у поранених із ушкодженнями кінцівок, із кістковими дефектами. Микола Петрович успішно виконував відновні операції на проксимальному відділі стегнової кістки, реконструктивні операції за нестабільного колінного та надп'яtkово-гомількового суглобів, а також після вогнепальних ушкоджень опорно-рухової системи. Поряд із цим, він організовував у шпиталях відновне лікування поранених після хірургічних операцій [8, 9].

У 1943 р., після визволення Харкова, М. П. Новаченка призначено головним хірургом Харківського військового округу і директором інституту [1]. Він здійснив велику роботу з відновлення структури інституту, який повернувся до Харкова з евакуації. Протягом короткого часу Микола Петрович відновив науково-опорні пункти інституту в усіх областях Лівобережної України, зібрав в інституті провідних спеціалістів-ситенків-

Рис. 2. Фото проф. М. П. Новаченка (перший ряд в центрі) із співробітниками інституту, 1944 р.

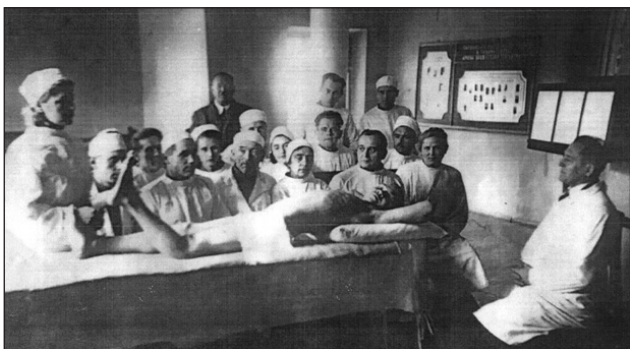
ців, які працювали у шпиталях різних областей, і вони продовжили наукові дослідження [8].

Діапазон наукових інтересів проф. М. П. Новаченка був дуже широким, він зробив внесок практично в усі розділи ортопедії та травматології, написав 135 наукових праць, підручник для студентів медичних інститутів «Основы ортопедии и травматологии», дев'ять розділів у багатотомному виданні «Хирургия». Також ініціював багатотомне міжнародне видання з ортопедії та травматології та написав до нього 12 розділів [2].

На посаді директора М. П. Новаченко велику увагу приділяв теоретичним дослідженням, які є базисом для прикладних розробок. Аналітичний розум, глибокі знання, талант ученого дозволяли йому передбачити перспективні напрями наукових досліджень інституту: кісткова алопластика та репаративна регенерація, реконструктивно-відновні операції в разі дефектів кісток і суглобів, операції у випадку пухлин і пухлиноподібних захворювань кісток [8, 9].

Микола Петрович активно досліджував проблеми травматології опорно-рухової системи, діагностики та лікування кістково-суглобового туберкульозу, патології опорно-рухової системи у дітей, організації надання спеціалізованої ортопедо-травматологічної допомоги. Він розробив технології реконструктивно-відновних операцій на кульшовому суглобі в разі патологічного вивиху, який виник на фоні туберкульозного або інфантильного кокситу, за пухлин, кістково-суглобового туберкульозу, остеомієліту і поліомієліту [2, 8, 9].

У післявоєнні роки Микола Петрович вивчав питання хірургічного лікування кістково-суглобового туберкульозу, в інституті було проліковано більш 5 тисяч хворих із цим захворюванням.

Рис. 3. Фото М. П. Новаченка серед співробітників та учнів інституту — проводить клінічну конференцію з кісткового туберкульозу (1953 р.)

Рис. 6. Фото М. П. Новаченка зі співробітниками й учнями. Зліва направо — О. Я. Гончарова, О. П. Скоблін, В. Ф. Трубніков, О. О. Корж (1960 р.)

Рис. 4. М. П. Новаченко обговорює план операції. Зліва направо — головний лікар Ю. Ю. Колонтай, ст. операційна сестра М. С. Полегаєва та завідувачий відділу анестезіології А. Ю. Пашук (1965 р.)

Рис. 5. Фото М. П. Новаченка біля ліжка хворої (1957 р.)

Співробітники інституту розробили низку нових методик і оригінальних оперативних втручань для лікування хворих із туберкульозом кульшового і колінного суглобів. Микола Петрович присвятив цій проблемі низку наукових статей і монографію «Хірургія костно-суглобового туберкульоза», написану у співавторстві з О. О. Коржем (1967 р.), у якій наведено роль і значення хірургічного методу під час лікуван-

ня кістково-суглобового туберкульозу, запропоновано методи лікування туберкульозу суглобів і хребта, показання й особливості оперативного лікування дорослих і дітей [10].

Микола Петрович був талановитим хірургом, він блискуче виконував найскладніші оперативні втручання. Колеги і численні учні відмічали його високу хірургічну майстерність, бездоганну техніку, бережливе ставлення до тканин, творчу винахідливість [2].

У Миколи Петровича вчилися клінічному мисленню, хірургічній майстерності, науковому аналізу спостережень, організаційним принципам, чуйному ставленню до хворих.

Він підготував і виховав багато молодих вчених ортопедів-травматологів, під його керівництвом було захищено 20 докторських і 63 кандидатських дисертації. Його учнями були такі відомі ортопеди-травматологи, як академік О. О. Корж, професори М. С. Бондаренко, Т. А. Ревенко, В. Ф. Трубніков, Ю. Ю. Колонтай, О. П. Скоблін та інші.

За сумісництвом із 1926 р. Микола Петрович викладав в Українському інституті удосконалення лікарів. До 1934 р. він був асистентом, потім доцентом (1934–1940 рр.), професором, завідувачем кафедри (1940–1966 рр.) [1].

Проф. М. П. Новаченко був ініціатором і організатором III, IV і V з'їздів ортопедів-травматологів України (1947, 1959, 1965 рр.), а також I Всесоюзного з'їзду ортопедів-травматологів у Москві (1963 р.) [2].

Із 1955 р. по 1966 р. Микола Петрович був головним редактором журналу «Ортопедія, травматологія та протезування», а також очолював Харківське товариство ортопедів-травматологів (1940–1966 рр.).

За видатні наукові досягнення і значний внесок у розвиток охорони здоров'я проф. М. П. Новаченку в 1952 р. присвоїли звання заслуженого діяча науки України, у 1957 р. обрали членом-кореспондентом Академії медичних наук СРСР.

Рис. 7. Фото директора інституту проф. О. О. Коржа і співробітників інституту разом із співробітниками Буринської лікарні (1974 р.)

Він користувався великим авторитетом і у закордонних колег. У 1959 р. його обрали Почесним членом Болгарського Товариства ортопедів-травматологів, у 1961 р. — Чехословацького медичного товариства, 1965 р. — Міжнародного товариства ортопедів-травматологів (SICOT) [1].

Життя Миколи Петровича обірвалося 16 жовтня 1966 р. у м. Харків, але пам'ять про проф. М. П. Новаченка зберігається у стінах Інституту, якому він віддав все своє життя. Його учнями і послідовниками — академіком О. О. Коржем, проф. М. С. Бондаренком, к. м. н. Ф. Є. Ельяшберг — у 1968 р. та 2007 р. написані цікаві статті про основні віхи його життя і наукової діяльності [2, 9]. У музеї інституту дуже багато експозицій, присвячених діяльності професора М. П. Новаченка, у бібліотеці зберігаються його наукові праці, які вивчаються молодими вченими. У смт Буринь Сумської області, на батьківщині М. П. Новаченка, його ім'я носить місцева лікарня, з якою інститут постійно підтримує творчі зв'язки.

За свій відносно короткий життєвий шлях (68 років) Микола Петрович зробив значний науковий і практичний внесок у розвиток

сучасної ортопедії та травматології, його наукові праці спонукали в подальшому його учнів продовжити розвивати ідеї свого вчителя в галузі ортопедії та травматології. Все це послідовно сприяло формуванню харківської школи ортопедів-травматологів.

Життєвий шлях і творчий внесок Миколи Петровича є прикладом для молодих вчених на сучасному етапі розвитку науки та клінічної практики.

Конфлікт інтересів. Автори декларують відсутність конфлікту інтересів.

Список літератури

1. Archives of the Institute of Pathology of the Spine and Joints named after Prof. M.I.Sitenka of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine, fond 1-O/s, inventory 1o/s, individual right, vol. 1–2.
2. Korzh, A. A., & Bondarenko, N. S. (2007). Nikolai Petrovich Novachenko — the main milestones of life and work. In N. A. Korzh (Ed.). History of the Institute. Memories of people, fates, time (pp. 55–64). Kh.: Prapor. (in russian).
3. Novachenko, N. P. (1931). Treatment of fractures of the femur. *Orthopedics and Traumatology*, 3, 37–43; 5, 50–51; 6, 131–135. (in russian).
4. Novachenko, N. P. (1931). Fractures of the diaphysis of the femur and their treatment. *New Surgical Archives, XXSH*, 1, 2, 312–319. (in russian).
5. Novachenko, N. P. (1935). Fractures of the condyles of the tibia. *Orthopedics and Traumatology*, 5, 51–64. (in russian).
6. Novachenko, N. P. (1946). Vascularization of transplanted bone (experimental study). Kiev-Kharkov: State Medical Publishing House. (in russian).
7. Novachenko, N. P., & Elyashberg, F. E. (1960). Permanent traction (Methodology and technique). Kiev: State Medical Publishing House of the Ukrainian SSR. (in russian).
8. Novachenko, N. P. (1964). 50 Years of Scientific, Therapeutic, Organizational and Methodological Activity of the Ukrainian Research Institute of Orthopedics and Traumatology named after prof. M. I. Sitenko (1907–1957). Kiev: Publishing House "Zdorovyie". (in russian).
9. Korzh, A. A., & Elyashberg, F. E. (1968). The main directions in the scientific activity of N. P. Novachenko. Development of traumatology and orthopedics in the USSR, 358–363. (in russian).
10. Novachenko, N. P., & Korzh, A. A. (1967). Surgery of osteoarticular tuberculosis. Kiev. (in russian).

Стаття надійшла до редакції 15.12.2023

THE LIFE AND CREATIVE PATH OF MYKOLA PETROVYCH NOVACHENKO (TO THE 125TH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

M. O. Korzh, V. O. Tankut, I. V. Golubeva, M. D. Rykun

Sytenko Institute of Spine and Joint Pathology National Academy of Medical Sciences of Ukraine, Kharkiv

✉ Mykola Korzh, MD, Prof. in Traumatology and Orthopaedics: mykola.korzh47@gmail.com

✉ Volodymyr Tankut, MD, Prof. in Traumatology and Orthopaedics: ipps-noo@ukr.net

✉ Inna Golubeva: ipps-noo@ukr.net

✉ Mykola Rykun, MD: riggenkiy@gmail.com